

Het landverraad van Wigbold Broersema

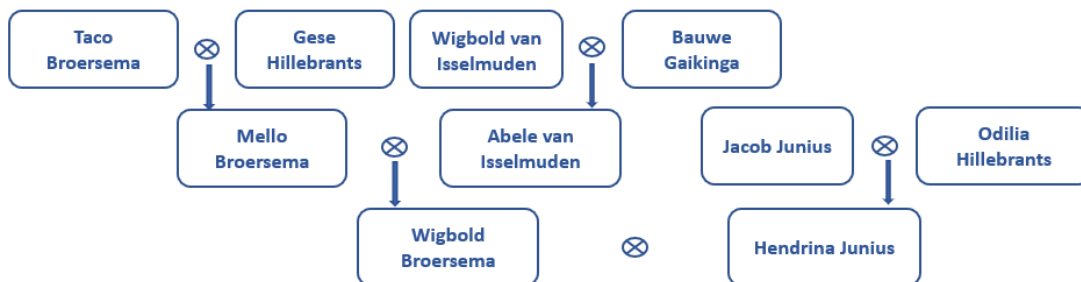
Albert van der Kaap

*Een Groninger Edelman staat met een zwarte kole als een verrader zijnes vaderlands, in 's Lands geschiedenissen getekend.*¹

In een toneelstuk uit 1672, 'De bisschop van Groningen; Op de manieren van tragi-comedie' figureren twee Groningers, Johan Schuylenburgh en Wigbold Broersema. Schuylenburgh was mij bekend, maar wie was deze Broersema? Het bleek dat hij, bij vonnis van 11 augustus 1672, tot verrader van zijn land was verklaard, die van al zijn waardigheden en bedieningen was ontzet en wiens goederen verbeurd waren verklaard. Mocht hij ooit in handen van justitie vallen, hij was bij verstek veroordeeld, dan zou hij worden onthoofd.

Wat had deze Wigbold Broersema misdaan om zo zwaar gestraft te worden?

Wigbold Broersema was een hoofdelling uit het noorden van het gewest Groningen. Hij werd geboren rond 1620 en werd begraven in de Kloosterkerk in Den Haag. Hij was de zoon van Mello Broersema op Scheltekema, hoofdelling in Zandeweer, Oldenzijl en Oosternieland en redger en schepper van Middelstum² en Abele van Isselmuden tot Schultinghe, die op 6 mei 1615 in Groningen waren getrouwd.³

Broersema

Taco Broersema was hoofdelling in Zandeweer op Scheltekema. Hij trouwde met Gese Hillebrants, waarschijnlijk de dochter van Jacob Hillebrants, burgemeester van Groningen in 1567.⁴ Hij legt in 1581 de eed af van 'getrouwicheit tot handhaving der gereformeerde religie en tot afzwering van Koning Philips.' 1581 is het jaar van het Plakkaat van Verlatinghe, waarin een aantal provinciën van de Habsburgse Nederlanden Filips II afzetten als hun heerser, waarin een aantal gewesten van de Habsburgse Nederlanden Filips II afzetten als hun heerser.

¹ https://www.dbnl.org/arch/chal001biog04_01/pag/chal001biog04_01.pdf

² Een Eyske Hilbrants (overleden in 1540), dochter van Take Hilbrants of Take Scheltekema, trouwde met NN Broersema, waarmee Scheltekema aan deze familie kwam. Van Eyske (begraven in 1540) bevindt zich in de kerk van Zandeweer een fraaie grafsteen.

³ De borg Scheltekema, waar in 1582 Mello Broersema en in 1596 Taco Broersema, de grootvader van Wigbold, getrouwd met Gese Hillebrants (Taco was buitengewoon lid van de Admiraliteit te Amsterdam), woonde, komt in 1627 in handen van Edzard Jacob Clant.

⁴ Hommes, H.L. (1940). Genealogie Broersema. In *De Nederlandsche Leeuw*, 1940.

Jacob Hillebrants ging in 1569, tijdens het optreden van Alva, in buitenlandse ballingschap, maar kwam na de Pacificatie van Gent (1576), in het gezelschap van de graaf van Rennenberg, terug. Hij sneuvelde in 1580 tijdens het oproer, waarbij Rennenberg de stad 'trouweloos en verraderlijk', voor de koning overmeesterde.⁵

Mello Broersema, hun zoon, trouwde op 18 juni 1615 met Abele van Isselmuden, dochter van Wigbold van Isselmuden en Bauwe Gaikinga.⁶ Zij woonden in de Oude Ebbingestraat, hoek Quinkenplaats ZZ in Groningen. Mello stierf op 30 mei 1636.

De Wigbold Broersema uit dit artikel was hun zoon.

Wigbold trouwde in 1646 (proclamatie in Den Haag op 2 december van dat jaar) met Hendrina Junius, dochter van Jacob Junius (1575-1645) (secretaris van prins Maurits en prins Frederik Hendrik en in die laatste functie collega van Constantijn Huygens) en Odilia (Oede) Hillebrants/Hilbrands, die op 28 januari 1604 in ondertrouw gingen in Groningen. Hendrina is in Den Haag geboren en begraven in Groningen.⁷ Uit hun huwelijk werden, voor zover bekend, drie kinderen geboren, van wie de oudste jong moet zijn overleden:

- Jacob, geboren in de Broerstraat in Groningen en gedoopt op 10 oktober 1647 in de Martinikerk in die plaats.
- Melle Jacob Broersema werd gedoopt op 4 april 1649 in Groningen. Hij diende net als zijn vader, als ritmeester, in het leger. Op 5 april 1674 vond hij, *'eenige zoon van den verrader die in 1672 Deventer aan de Munsterschen had overgeleverd'*, de dood in een gevecht bij Nordhorn tegen de troepen van Munster, *'door zijn dapper en roemvol uiteinde eenigszins den smaad uitwisschende, die op zijn naam was gebracht door het snood bestaan zijns vaders'*⁸
- Jacob, geboren bij de Oude Ebbingebrug, werd gedoopt op 29 september 1650 in de A-kerk in Groningen.

5

http://resources.huygens.knaw.nl/retroboeken/vdaa/#source=aa_001biog10_01.xml&page=20&view=imagePane

⁶ Zie het artikel over Van Isselmuden.

⁷ Zie voor familieleden van Hendrina Junius, het artikel over de nazaten van Jacob Junius.

⁸ <https://bit.ly/3RFkKMb>

Wigbold Broersema tijdens de rouwstoet van Frederik Hendrik in 1647.

Wigbold Broersema diende eerst een tijd lang Prins Frederik Hendrik als edelman van de Kamer. Vervolgens werd hij kapitein, overste luitenant en kolonel en in die rang op 13 augustus 1659 gouverneur van Coevorden.⁹

Toen buitenlandse troepen, waaronder soldaten van de bisschop van Münster, Bernard von Galen, ons land in 1672 aanvielen had de Staten-Generaal een vermoeden dat Wigbold het met de bisschop van Münster hield. Men verdacht hem ervan dat hij, onder bepaalde voorwaarden, Coevorden in handen van de Bernard von Galen wilde spelen. Ik heb hiervoor weinig bewijs kunnen vinden of het moet zijn dat officieren Broersema, op last van Frederik Hendrik, hadden gemaand het land rondom Coevorden onder water te zetten. Broersema weigerde dit echter omdat het volgens hem vreedstijd was en dan schaad je de boeren niet door hun land onder water te zetten. Ook zou hij dagelijks met de bisschop hebben geconfereerd..

De Staten-Generaal besloten daarop op basis van *'eenige suspicie gefondeert op secreete intelligentie tusschen den Bisschop van Munster en de commandant deser plaatse, genaamd Wigbold van Broersma'* de vesting niet meer aan hem toe te vertrouwen. Wat de inhoud van die secreete intelligentie is geweest wordt nergens vermeld.¹⁰

Op 28 mei 1672 werd Broersema vervangen door luitenant-kolonel Johan van Burum en moest hij zich in het leger van de Prins van Oranje, aan den IJssel, vervoegen om daar als kolonel te dienen bij de verdediging van Deventer. Hij verzocht zeer dringend, dat zijn zoon, die ritmeester was en te Groningen in bezetting lag, nu in zijn plaats als commandant van Coevorden zou worden aangesteld, maar dit werd afgeslagen. De zoon van Broersma bleef als ritmeester van een cornet paarden wel deel uitmaken van het garnizoen dat Groningen verdedigde.¹¹

Toen Deventer midden juni 1672 werd aangevallen door de troepen uit Münster, bevond er zich in de stad een grote troepenmacht van vier à vijf duizend man met ook nog eens omstreeks twee duizend gewapende burgers, die voorzien waren van alles wat voor een langdurige verdediging nodig was. Onder hen bevond zich ook Broersema met negen compagnieën. Hij droeg er vervolgens, volgens het Biografisch woordenboek der Nederlanden uit 1855, niet weinig aan bij om die vesting in

⁹ NL 1940 (jrg. 58); Hoofdofficieren der Infanterie van 1568-1813, H. Ringoir, Den Haag 1981; NAV. 1937 (jrg. 86).

¹⁰ Valkenier, P. 't Verwerd Europa... zedert den jaare 1664. Amsterdam 1742 <https://bit.ly/3d6fjXH>

¹¹ Valkenier, P. 't Verwerd Europa... zedert den jaare 1664. Amsterdam 1742 <https://bit.ly/3d6fjXH>

handen van de vijand te spelen. Het is bewezen, zegt Willem Jan Knoop in 1851, dat er verraad heeft plaats gehad; niet alleen van de zijde van de hoofden der burgerij, maar zelfs van sommige der krijgsbevelhebbers, waarvan er een, de Kolonel Broersma, openlijk tot de Munsterschen overging, nadat de bezetting de wapenen had nedergelegd.¹² Maar is dit werkelijk wat er gebeurde? Broersema stapte pas over naar het Munsterse kamp toen de stad zich al had overgegeven. 'Toen von Galen Deventer met bommen bestookte', zegt Georges-Bernard Depping in 1841, 'meenden sommige leden van de Raad dat men in onderhandeling moest treden met de Duitsers. Zij vroegen Broersma om raad en die meende dat de stad het geen 48 uur zou uithouden. Er waren voor- en tegenstanders van onderhandelen, maar uiteindelijk zond men een deputatie (met o.a. Broersma¹³) naar het vijandelijke leger om te onderhandelen over overgave. Op 22 juni werd Deventer overgegeven., onder voorwaarde dat de hervormden in twee kerken vrije godsdienstoefening met elk twee predikanten mocht behouden.^{14 15}

Johann Samuel Theissen¹⁶ (1874-1936) is veel uitgesprokener over wat er gebeurde. Ondanks verzet van Boekholt, een van de burgemeesters, zegt hij, wist de met de vijand heulende factie haar wil door te drijven en tot overgave te doen besluiten. De militaire bevelhebbers hebben volgens hem niet het minste gedaan om die daad van verraad tegen te gaan; sommigen van hen waren zelfs medeplichtig en tot hen rekent hij ook Broersema, die zich later voortdurend bij het Munstersche leger bleef ophouden en den bisschop met zijn raad diende.

De overgave van de stad leidde tot nieuwe verdenkingen van verraad. Commandant Steck moest voor een kriegsraad verschijnen, maar werd vrijgesproken. Hij meende dat hij het alleen in de vesting voor het zeggen had gehad en dat het de magistraat was die over de overgave ging.

Broersema schijnt zich vervolgens werkelijk in dienst van den Bisschop te hebben begeven, althans toen die vorst, nadat Coevorden aan hem was overgegaan, op 11 juli zijn intocht in die stad deed, vergezelde Broersma hem. Volgens de eerder genoemde Theissen wees Broersema de vijand op de gunstige plekken om de stad aan te vallen, Hij was als voormalig commandant natuurlijk goed op de hoogte van de zwakke plekken.

Hierop werd hij, bij afwezigheid, bij vonnis van 11 augustus 1672, voor een verrader van zijn land verklaard. Mocht hij ooit in handen van justitie vallen, dan zou hij worden onthoofd.¹⁷ Na de aankondiging van zijn doodstraf gingen enige driftige burgers naar de grote kerk (Martinikerk) en stieten uit een der vensterramen het glas, waarop de naam en het wapen van dien kolonel prijkte.

¹² Knoop, W.J. (1851). De Verdediging van Nederland. in 1672 en 1673. Artikel in *De Gids 1851 Jaargang 15*. Willem Jan Knoop (Deventer, 2 mei 1811 – 's-Gravenhage, 24 januari 1894) was een Nederlandse luitenant-generaal, militair historicus, en politicus.

¹³ Valkenier, P. 't Verwerd Europa... zedert den jaare 1664. Amsterdam 1742 <https://bit.ly/3d6fjXH>

¹⁴ Depping, Georges-Bernard (1841/2012). Geschiedenis van den oorlog der Munsterschen en Keulschen in verbond met Frankrijk tegen Holland in de jaren 1672, 1673 en 1674. Arnhem: 1841. <https://bit.ly/3QKHljv>

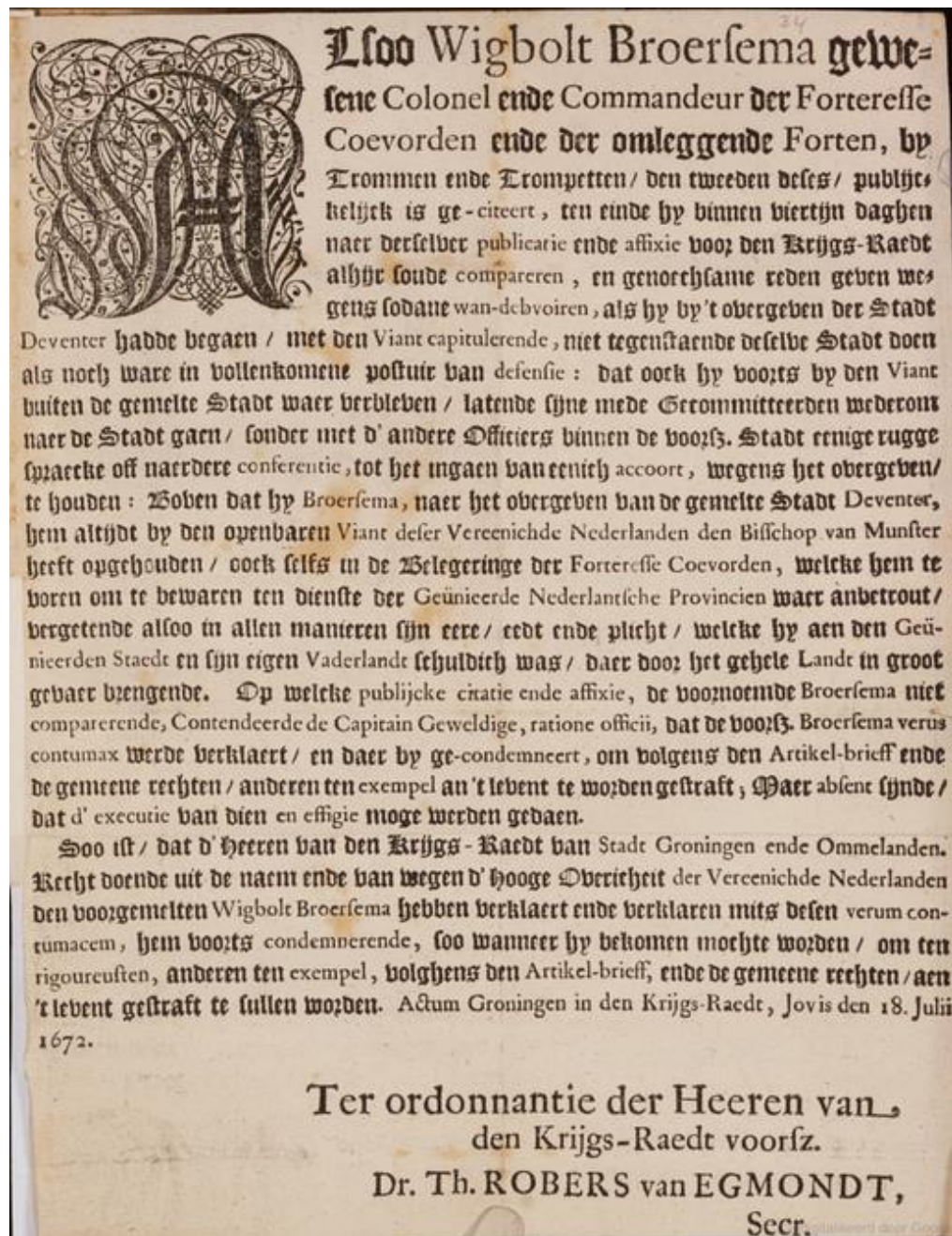
¹⁵ Deze voorwaarde betreffende de vrije uitoefening van de protestantse godsdienst komt overeen met een voorwaarde in het akkoord dat Luwert Fockens, namens het Oldambt, sloot met de bisschop van Münster.

¹⁶ Theissen. Johann Samuel (1922). Voor Vryheydt ende Vaderland. Stad en Lande in 1672. Groningen.

¹⁷ Depping en Valkenier.

Wigbold moet ongetwijfeld het verhaal gekend hebben van zijn zwager Willem, broer van Hendrina, die op 2 juli 1634 het kasteel Argenteau had overgegeven aan de vijand, als gevolg waarvan hij op de dag erna gearresteerd was. Pas na een emotionele brief van zijn moeder aan Constantijn Huygens (collega van haar man) en de tussenkomst van prins Hendrik vrijgelaten. Of diens lot een rol heeft gespeeld in de houding van Wigbold na de overgave van Deventer?¹⁸

Het enige wat wij daarna nog van hem weten is dat hij de bisschop heeft aangeraden het beleg om Groningen te leggen.¹⁹

¹⁸ Zie het artikel over de kinderen van Jacob Junikus en Odilia Hilbrants.

¹⁹ https://www.dbnl.org/tekst/aa_001biog03_01/aa_001biog03_01_0557.php